

לא להם, ולנסות להטיל את רוחם הרחוקה, פרי פזורתם ותבכייהם, על בניהם, בני הארץ הזאת והמולדת."

המסקנה הפוליטית הנובעת מקטע זה היא שלא תיתכן דמוקראטיה בארץ של הגירה. זכות הבחירה מגיעה לכל היותר לעברים, בני הארץ. במקום הדיקטטורה של מעמד הפועלים, מתבקש כאן רעיון הדיקטטורה של מעמד הילידים.

רעיון זה היה יכול בהחלט לעלות על דעתו של אדם שהשקפת עולמו התגבשה בשנות השלושים, תקופה בה ירדו מניות הדמוקרטיה לשפל המדרגה ובה היה גידמה כי רק הדיקטטורה יעילה. אך איני בטוח אם רטיש חשב כך, או אם חשב בכלל על בעייה מכרעת זו. אפשר רק לציין כי ב' חוברת זו אין זכר לרעיון דמוקראטי כל שהו.

גם אין בחוברת רמז לתשובה העברית על אחת השאלות הגורליות ביותר של המאה העשרים — הבחירה בין קפיטליזם וסוציאליזם. אין בה אף לא מילה אחת על ה' מיבנה הרצוי לחברה העברית או לכלכלה עברית. ובמידה שיש בה זכר לערכיהם ולהשקפות פילוסופיות, הרי מצמצם הדבר בכמה הערות של בוז להומאניזם:

"הלך הרוח הכללי בקרב היהודים בכל אשר הם שם נוטה להרס המחיצות הלאומיות, ובעיקר להרס כל השקפה הרואה את האומה כיחידת היסוד של חברת האדם. גם אמת היא שהיהודים מבקשים לראות את כל העולם האנושי בנוי כצלמה וכדמותה של החית הפזורה היהודית שלהם: יסודו באדם באשר הוא אדם, בפרט היחיד, כשהוא לעצמו ובכל אשר הוא שם; וצמרתו בכל מיני תורות חובקות דרועות עולם ומסדר; ובאמצע כל מיני חברות אדם, וחבורות, שאין ביניהן שום הפליה שהיא."

רטוש ההכחן בתיאור זה לגנות את ההומאניזם, כמחלה ההורסת את האומות. בזאת הצטרף אל הימין הקיצוני של אירופה בין שתי המלחמות, הלאומני, האנטישמי והאנטי-הומאניסטי. אך אין להתייחס אל הדברים כאל השקפת עולמה הרשמית של קבוצת רטוש. עד כמה שאפשר לדון על-פי פירומו, פשוט לא היתה כזאת.

★ ★ ★

כל מיני ערבים כמטעות

אמת היא, כמובן, שאין אדם ואין קבוצה ללא השקפת עולם. אם אין להם השקפה חדשה, מודעת ומגודרת, הרי פירוש הדבר שהם ממשיכים, שלא מדעת, בהשקפת העולם הישנה, אותה ירשו מקודמיהם. במקצוע העיתונאי אומרים: "חוסרת תשובה מההה גם הוא תשובה."

זו היתה ההאשמה העיקרית שלי כלפי האסכולה הכנענית של רטוש.

היא הסתפקה בגיבוש רעיון אחד ויחיד — הרעיון שקמה בארץ אומה עברית חדשה, שאינה קשורה ביהדות. היא לא הסיקה מרעיון מרכזי זה שום מסקנות לגבי שאר שאלות האומה, ולא הרחיבה אותו לכל השטחים. התוצאה הבלתי נמנעת היתה שבכל שאר השטחים השאירה על כנה את התפיסות הקודמות — היהודיות והציוניות. ומאחר שרטוש בא מחוגי הימין הציוני הקיצוני, הרי ירשה חבורתו דחקא את רעיונות הימין הציוני. על אלה הרכיבה את הרעיון העברי החדש.

תופעה זו בולטת במיוחד בייחוד של רטוש אל השאלה העיקרית העומדת בפני האומה העברית בדור זה: שאלת יחסיה עם העולם הערבי. בענין זה היתה לרטוש עמדה ברורה ונוקשה, שלא השתנתה מאז 1939 ועד היום. הוא חזר עליה, ללא כל שינוי, בדבריו שפורסמו לפני חודש בהעולם הזה (1259). עמדה זו היא, בקיצור, כלהלן:

- אין אומה ערבית. אין אומות ערביות. אין עמים ערביים. יש רק "עמים ערביים" — כליל של שביריזמים, שכוללו בכוח האיסלאם, ושנודעה להם, בסעות, שהם ערבים. הלאומיות הערבית הומצאה על-ידי האימפריאליזם הבריטי, לצורך מטרותיו האנוכיות.
- האומה העברית החדשה היא האומה היחידה בארץ-עבר, ויורשתה החוקית היחידה. ארץ-עבר היא כל הארץ בין היס-התיכון והפרת.
- יעודה של האומה העברית החדשה הוא לעזור ל"עמים ערביים" אלה להיפטר מערבותם הכובדת, ולבולל אותם בתוך האומה העברית.
- שני בנייהברית העיקריים של האומה העברית החדשה הם הלבנונים (שהם בני הציונים הקדומים) והדרוזים. פדרציה משולשת זו תשלוט בכל ארצות-קדם, עד גבולות פרס ותורכיה.

● מצריים של ימינו אינה ערבית, אלא בת ממלכת הפרעונים. נסיונם של המצרים לעמוד בראש תנועה לאומית ערבית כוזבת, אינו אלא "אימפריאליזם ערבי".

כל פרט בפרטי השקפה זו לקוח במישרין וללא שינוי מאוצר-הרעיונות של הציונות, ובעיקר של הציונות הימנית ביותר. אין פלא בכך, אם נזכיר כי יוזם האסכולה הכנענית הראשונה, הפאריסאית, היה עדיה גורביץ, קרובו של ז'בוטינסקי ומנהיג האופוזיציה הימנית, הקיצונית ביותר, בקרב המפלגת הריבוניוסיסטי.

★ ★ ★

הבולת הגדול

ציונים טענו תמיד כי הרעיון הלאומי הערבי הוא בלוף. הרצל סבר כי ארץ-ישראל ריקה מאדם. כשמצאו הציונים לתמהונם כי אין המצב כך, ביקשו לתרץ טעות זו בכך כי במוח התיכון אין עמים ערביים, אלא רק כל מיני שביריזמים, שאין טעם להתחשב בהם.

בכל ימי המנדט טענו הבריטים כי אינם אלא בוררים אובייקטיביים בין שני הטוענים על הארץ — הערבים והיהודים, וכי הם שולטים בארץ רק כדי למנוע רצח הדדי. תשובת הציונים לא היתה להתחבר עם הערבים נגד הבריטים, אלא לטעון כי הלאומיות הערבית היא המצאה אנגלית, פרי קנונייה של הקולונל לירנס, הבריגדיר קליטון, וחבריהם. רטוש קיבל טענה זו כלשינה.

דבריו של רטוש על ארץ-עבר, מן הים עד הפרת, ועל זכותם של העברים לשלוט בכל האזור עד גבולות תורכיה ופרס, מזכירים בצורה מוזרה את דבריה של אסכולה אחרת — זו של ישראל שייב. לכאורה מהחיים רטוש הכנעני ושייב היהודי-הדתי שני קצוות מנוגדים. אך בצורה מוזרה מודה "ארץ-עבר" של רטוש כמעט בדיוק עם "מלכות ישראל, מנחל מצרים עד הנהר הגדול, נהר פרת" של שייב. פתרון התעלומה: שניהם באו ממחנה הריבוניזם הקיצוני.

רעיון הברית המשולשת של עברים-לבנונים-דרוזים מוכר אף הוא. כששלטו הצרפתים בסוריה, ניסו לסכסך בין הדרוזים והמארונים לבין שאר הערבים בסוריה. הם המציאו "אומה מארונית" ו"אומה דרוזית", כמשקל נגדי לאומה הסורית הערבית. הטכסיס נכשל, והצרפתים גורשו בבושת-פנים מסוריה ומלבנון. אך לפני כן נספג הרעיון על-ידי צעירים

ערבים במבצע קדש — בתצלום המראה חיילי צה"ל המובילים שבויים בסיני

רביזיוניסטיים, שלמדו, כמו צעירים רבים בארץ, באוניברסיטה של ביירות. אלה הביאו משם את האידיאה הגדולה של קואליציה ציונית-מארונית-דרוזית נגד הלאומיות הערבית. זהו רעיון ציוני מובהק, המעיד על קירבת הציונות לקולוניאליזם האירופי.

העתקת רעיון זה על-ידי רטוש, תוך הנמכה כנענית-כביכול, היא אסור ממש. כי אם יש בכלל ייחוד לדרוזים וללבנונים הנוצריים, הרי זה ייחוד דת-יעדתי — בדיוק כייחוד הניזרי. באותה נשימה בה שולל רטוש את זכות העדה היהודית לתואר אומה, הוא מעניק תואר זה לעדה הדתית הדרוזית, ולעדה הדתית המארונית.

הדיבורים על "האימפריאליזם הערבי" לקוחים, כמובן, אף הם ממילון הקולוניאליזם האירופי, הלוחם על עמדותיו האחרונות במרחב. הקשר אינו מקרי. בבקרי בפאריס, לפני שנתיים, נתן לי אחד מסוכני-התעמולה היהודיים של ז'אק סוסטל, הפאשיסט הצרפתי, חר' ברת צרפתית, שיצאה מטעם אחד הארגונים שהוקמו בכספי המדכאים האירופיים באלג'יריה. שם החוברת: "אפריקה והמזרח הקרוב אחרי התקופות". המחבר: א. ג. חורון — הוא עדיה גורביץ, אבי האסכולה הפאריסאית.

קו החוברת: הסובייטים מבקשים להשתלט על המרחב באמצעות האימפריאליזם הערבי. הצרפתים, הלוחמים באלג'יריה וברחבי אפריקה נגד הערבים, מגינים בכך על התרבות, בפני האימפריאליזם הסובייטי-הערבי. ישראל והלבנון צריכות להתחבר, ולשמש כצוהלת בנוח-בית של צרפת ושל המערב במאבק זה.

אכן, דרך ארוכה מרעיון תקומת העברים הקדומים! אך דרך זו היתה עקבית לגמרי. היא היתה תוצאת סירובן של שתי האסכולות הכנעניות הראשונות — זו של גורביץ וזו של רטוש — למתוח ביקורת עברית אמיתית על התפיסות הפוליטיות של הציונות.

★ ★ ★

"חבורת עדות ומשפחות"

בספרי "צלב הקרס" הערתי, דרך אגב, כי הרעיונות הלאומיים שרחחו בגרמניה ערב לידת התנועה הנאצית דומים לרעיונות מסוימים הרחחים בישראל, והזכרתי בהקשר זה גם את האסכולה הכנענית של רטוש. לאחר מכן שמעתי כי כמה מחסידי רטוש כעסו על הערה זו. אך לא כתבתי אותה בהיסח הדעת.

ארבע שנים אחרי הופעת חוברתו של רטוש, פרצה בארץ מלחמת-החלוקה, אשר בה גורשו מאות אלפי ערבים מן השטח שנכבש בידי הנוצר העברי. במלחמה זו קמה מדינה המהדהדה אייבת מושבעת לכל תנועה לאומית ערבית. מסופקני אם כל זה היה קורה, לולא היה הנוצר העברי חוזר בוז לאומה הערבית ולזכויותיה. כדאי לזכור זאת למקרא השורות הבאות של רטוש משנת 1944:

"האסכולה הנחשלת אשר בארץ, חבורת העדות והמשפחות והניגודים, רק הבריטים הם השוקדים על מראית-עין של אחדות בתוכה, והם המארגנים אותה נגדנו מאז זרחה כף רגלם במולדתנו העברית... אגב, מי יודע מה רב הוא הדם העברי הזורם בעורקיהם, ומה רבים בקרבם פזורי אנוש המבקשים גוף אומה ורוח להיאחז בהם, ולהיות עמם לאחדים... אומנם, העברים, המשוחררים מכל סייגים של דתיות ועדתיות, יהיה בידינו לקלוט מתוכה את כל שיבקש לבוא ולהתבולל בקרבנו ואתנו, ולהיות כאחד מאתנו... והכוח העברי יש בו כדי להיעשות לציר ולמרכז ולאגף-גיבוש לבית יחידות מדיניות וציבוריות שונות. תנועות כולן על מסורת העצמיות אשר לתרבות-היישוב של הארץ הזאת מעולם — מלפני תקופת-הביניים שלה ועליית הבדויים... ולגאול את ארץ ערשתה זו של תרבות האדם גאולה סופית מהיות שדה-הפקר ומידרס לתחרויותיהן של אימפריות זרות, תאבניות ושעבדניות, ולפאן-ערביות שלהן, ההיזיונית וההרסנית, היא העבריות האחת שבגדר הקיים."

"והכוח העברי אי-אפשר לו שלא יעשה את יעודו זה, יעוד שיחרורה ותחייתה של ארץ-הפרת כולה, בתוך ארצות-הקדם כולן, באשר בשיחרור הזה ובתחייה הזאת מותנה עצם כוח-העמידה שלה, והשלום העברי הבוסח — בו הערובה האחת והיחידה לשיחרור הזח ולתחייה הזאת."

במלים פשוטות יותר: העם הערבי הפלסטיני הוא "אוכלוסיה נחשלת, חבורת עדות ומשפחות". תקופת-הזוהר של הממלכה הערבית היא "ימי הביניים" של "עליית הבדויים". אין ערבים אלא "בדויים", והתנועה הלאומית הערבית היא "הזיונית והרסנית", המצאה של האימפריאליזם הבריטי. הכוח העברי חייב לשחרר את "ארץ-הפרת" (היינו ארץ-ישראל) משני עברי הירדן, לבנון (סוריה) ולהשליט "שלום עברי" (קרי: שלטון עברי) ב"ארצות-הקדם כולן", היינו כל הנחל, בתוספת עיראק.

רטוש לא הסביר מה יעשה "הכוח העברי" אם יסרבו הערבים לחדר על טעותם, יתקשו להישאר ערבים ויסרבו להתבולל בקרב העברים. המסקנה מתבקשת היא שאו יקום "השלום העברי" בכוח.

האומנם היתה זאת תורה עברית — או גילגול חדש של הציונות היהודית-האירופית, שהסתכלה בבוז עמוק בעמי המרחב השמי? האומנם הועיד רטוש לאימה העברית יעוד של "שיחרור ותחייה" — או יעיד של כיבוש קולוניאלי שהיה מוכרח להוביל להשתלבות הכוח העברי במערך האימפריאליסטי המערבי?

ברור לי שלרטוש לא היתה כוונה כזאת. זה היה אסונו: שהיה משורר, אדם בלתי פוליטי בתכלית, שלא הבין מה המסקנה הפוליטית הנובעת מחזרתו. על כן נישארה תורתו שלב-ביניים — והשלב הבא לא נשא את שמו.

(המאמר הוא בסדרה: "כוכב מול קרניים")